

ANNI PAULINI PEREGRINATIO

24. června – 5. července 2009

NORCIA – SUBIACO - MONTECASSINO

Sv. Benedikt z Nursie,

PATRON EVROPY, ZAKLADATEL ZÁPADNÍHO MNIŠTVÍ,
PATRON PONTIFIKÁTU SOUČASNÉHO PAPEŽE,
PATRON PUSTIMĚŘSKÉ FARNOSTI

(katecheze Benedikta XVI. při střeďeční generální audienci, 9. dubna 2008)



Rád bych dnes promluvil o sv. Benediktovi, zakladateli západního mnišství, a také patronu mého pontifikátu. Začnu slovy sv. Řehoře Velikého, který o sv. Benediktovi napsal: „Muž Boží, který se na této zemi skvěl tolika zázraky, a neméně oslňoval výmluvností, s níž uměl vykládat svou nauku“ (*Dial.* II,36). Velký papež napsal tato slova v roce 592, necelých 50 let po smrti svatého mnicha, který stále žil v paměti lidí a především v řeholním řádu, který založil. Svým životem a dílem měl svatý Benedikt zásadní vliv na rozvoj evropské civilizace a kultury. Nejdůležitějším pramenem o jeho životě je druhá kniha *Dialogů* svatého Řehoře Velikého. Není to životopis v klasickém smyslu. Podle smýšlení své doby se snaží prostřednictvím příkladu konkrétního člověka, - totiž svatého Benedikta - ukázat

výstup k vrcholům kontemplace, který může uskutečnit ten, kdo se odevzdá Bohu. Předkládá nám tedy vzor lidského života jakožto výstupu k výšinám dokonalosti. Svatý Řehoř Veliký v této knize *Dialogů* vypráví také o mnoha zázracích, jež světec vykonal, ale ani zde nemá v úmyslu jen líčit cosi mimořádného, nýbrž ukázat, jak Bůh, tím, že napomíná, pomáhá ale i trestá, zasahuje do konkrétních situací lidského života. Chce ukázat, že Bůh není vzdálenou hypotézou kladenou na počátek světa, ale je přítomen v životě člověka, každého člověka.

Tuto perspektivu „životopisce“ lze chápat také v obecném kontextu jeho doby: na přelomu V. a VI. století byl svět zmítán děsivou krizí hodnot a institucí, způsobenou

pádem Římské říše, invazí nových národů a úpadkem mravů. Prezencí svatého Benedikta, coby „zářivé hvězdy“, chtěl Řehoř v této úděsné situaci ukázat právě tady, ve městě Římě, východisko z „temné noci dějin“ (srv. Jan Pavel II., *Insegnamenti*, II/1, 1979, str.1158). Světcovo dílo, zvláště pak jeho *Řehole*, se skutečně ukázalo být nositelem věrohodného duchovního kvasu, jenž v toku staletí daleko přesáhl jeho vlast i dobu, a proměnil tvář Evropy, když po pádu politického jednoty, tvořené římskou říší, vzbudil novou jednotu duchovní a kulturní, totiž křesťanské víry, sdílené národy tohoto kontinentu. Právě tak vznikla realita, kterou nazýváme „Evropou“.



Narození svatého Benedikta se datuje kolem roku 480. Pocházel, jak říká sv. Řehoř, *ex provincia Nursiae* – z oblasti Nursie. Jeho zámožní rodiče jej poslali studovat do Říma. Dlouho však ve Věčném městě nezůstal. Jako naprosto důvěryhodné vysvětlení, Řehoř uvádí skutečnost, že mladý Benedikt byl znechucen způsobem života mnoha svých druhů ze studií, kteří vedli nevázaný život a

nechtěl upadnout dos tejných omylů jako oni. Chtěl se líbit jedině Bohu; *soli Deo placere desiderans* (II *Dial.* Prol 1). Proto ještě před ukončením studií opustil Řím a uchýlil se do samoty hor, východně od Říma. Po prvním pobytu v osadě Effide (dnes Affile), kde se na určitou dobu připojil k „řeholní komunitě“ mnichů, se stal poustevníkem v nedalekém Subiacu. Tady žil zcela sám po tři roky v jedné jeskyni, která je od vrcholného středověku „srdcem“ benediktinského kláštera zvaného „Sacro Speco“. Období v Subiacu, doba samoty s Bohem, bylo pro Benedikta časem zrání. Tady musel snášet a překonat tři základní pokušení každé lidské bytosti: pokušení sebeurčení a touhy stavět sebe sama do středu, pokušení smyslnosti a nakonec pokušení hněvu a msty. Benedikt byl totiž přesvědčen, že jedině pokud přemůže tato pokušení, bude s to říci i jiným něco užitečného v jejich potřebách. A tak poté, co jeho duše došla uklidnění, byl s to zcela kontrolovat hnutí svého já, a tak kolem sebe vytvářet pokoj. Teprve pak se rozhodl založit své první kláštery v údolí Anio, nedaleko Subiaca.

Roku 529 Benedikt opustil Subiaco, a usadil se na Montecassinu. Někteří toto přesídlení vykládali jako útěk před intrikami místního závistivého církevního hodnostáře. Tento pokus o vysvětlení se však ukázal jako málo přesvědčivý, neboť jeho náhlá smrt nevedla Benedikta k návratu (II *Dial.* 8). Ve skutečnosti toto rozhodnutí vyplynulo ze vstupu do nové fáze jeho vnitřního zrání a jeho mnišské zkušenosti. Odchod ze vzdáleného údolí Ania na Monte Cassio – výšinu, která se vypíná nad rozsáhlou okolní rovinou a je viditelná už zdáli – měl podle Řehoře Velikého symbolický charakter: mnišský život ve skrytu má své opodstatnění, ale klášter má v životě církve a společnosti také svůj veřejný účel: má zviditelňovat víru jako životní sílu. A skutečně, když Benedikt 21. března 547

završil svůj pozemský život, zanechal svou *Řeholi* a benediktinskou rodinou, kterou založil, dědictví, jež přinášelo plody už v uplynulých staletích a přináší je dosud v celém světě.

V celé své druhé knize *Dialogů* nám Řehoř ukazuje, jak byl život svatého Benedikta pohroužen do ovzduší modlitby, nosného základu jeho existence. Bez modlitby neexistuje zkušenost Boha. Benediktova spiritualita však nebyla niterností mimo realitu. V neklidu a zmatku své doby žil Benedikt před Božím zrakem a právě proto nikdy neztratil ze zřetele povinnosti každodenního života ani člověka s jeho konkrétními potřebami. V pohledu na Boha chápal realitu člověka a jeho poslání. Ve své *Řeholi* označil mnišský život za „školu služby Pánu“ (*Prol.* 45) a své mnichy žádal, aby „ničemu nedávali přednost před božským oficiem“ (tedy liturgií hodin či breviářem) (43,3). Zdůrazňuje však, že modlitba je na prvním místě úkonem naslouchání (*Prol.* 9-11), který je pak následně třeba přeložit do konkrétní činnosti. „Pán čeká, že každý den na jeho svaté učení odpovíme skutky“, říká Benedikt (*Prol.* 35). Život mnicha se tak stává plodnou symbiózou činnosti a kontemplace, „aby byl ve všem oslavován Bůh“ (57,9). Na rozdíl od snadné a egocentrické seberealizace, dnes tak často opěvované, je prvním a neodmyslitelným úkolem učedníka svatého Benedikta upřímné hledání Boha (58,7), na cestě vyznačené pokorným a poslušným Kristem (5,13), k lásce, před níž nesmí dát ničemu přednost (4,21; 72,11) a právě tak - ve službě druhému - se stávat člověkem služby a pokoje. Uplatňováním poslušnosti, uskutečňované vírou, již živí láska (5,2), dosahuje mnich pokory (5,1), které *Řehole* věnuje celou kapitolu (7). Takto se člověk stává stále více podobnějším Kristu a dosahuje pravé seberealizace jakožto stvořený k Božímu obrazu a podobnosti.

Poslušnosti učedníka musí odpovídat moudrost opata, který v klášteře zaujímá „místo Krista“ (2,2; 63,13). Jeho postavu, vykreslenou zvláště ve druhé kapitole *Řehole* profilem duchovní krásy a náročného závazku, lze pokládat za Benediktův autoportrét, neboť – jak píše sv. Řehoř Veliký – „Světce nemohl učít jinak než jak sám žil“ (*Dial.* II,36). Opat musí být zároveň něžným otcem, ale i přísným učitelem (2,24), pravým vychovatelem. Nesmlouvavý k neřestem, ale především povoláný napodobovat něhu Dobrého Pastýře (27,8), a „spíše pomáhat než ovládat“ (64,8), „zdůrazňovat spíše skutky než slovy vše, co je dobré a svaté“ a „ilustrovat božská přikázání vlastním příkladem“ (2,12). Aby byl schopen rozhodovat se zodpovědně, také opat musí být tím, kdo naslouchá „radám bratří“ (3,2), protože „Bůh často zjevuje tomu nejmladšímu to nejlepší řešení“. Tato dispozice činí Benediktovu *Řeholi*, napsanou před patnácti stoletími, až překvapivě novou! Člověk, mající veřejnou odpovědnost, a to i v nejmenších oblastech, má být vždy také člověkem, který umí naslouchat a dokáže se učit od toho, komu naslouchá.

Benedikt označuje *Řeholi* jako „minimum, načrtnuté jen pro začátek“ (73,8), ale ve skutečnosti nabízí užitečná zaměření nejen mnichům, ale také všem, kteří hledají vedení na své pouti k Bohu. Svou uměřeností, lidskostí a střízlivým rozlišováním mezi tím, co je v duchovním životě podstatné a co je druhotné, si uchovala svou osvěcující sílu až dodnes. Pavel VI., který prohlásil 24. října 1964 svatého Benedikta patronem Evropy, tím chtěl vyslovit uznání podivuhodnému dílu Světce, které mělo prostřednictvím *Řehole* vliv na formaci evropské civilizace a kultury. Dnes, po století hluboce zraněném dvěma světovými válkami a po pádu velkých ideologií, jež se ukázaly být tragickými utopiemi, hledá Evropa svou vlastní identitu. K vytvoření nové a trvalé jednoty, jsou jistě důležité nástroje politické, ekonomické a právní, ale je třeba také probudit mravní a duchovní obnovu, která čerpá z křesťanských kořenů kontinentu, jinak Evropu přebudovat nelze.

Bez této životní mízy zůstává člověk vystaven nebezpečí, že podlehně starému pokušení chtít se spasit sám – utopii, která různými způsoby přivodila v Evropě dvacátého století, jak na to poukázal papež Jan Pavel II., „bezprecedentní úpadek bolestných dějin lidstva“ (*Insegnamenti*, XIII/1, 1990, str.58). Hledáme-li skutečný pokrok, naslouchejme i dnes *Řeholi* svatého Benedikta jako světlu pro naši pouť. Tento velký mnich zůstává opravdovým mistrem, v jehož škole se můžeme naučit umění žít pravý humanismus.

SUBIACO

Knih „Dialogů“ svatého Řehoře Velikého vypráví, že sv. Benedikt založil



v subiacenském údolí dvanáct cenobitských komunit, tvořených vždy stejným počtem mnichů. On sám se usídlil opodál, v neroniánské vile na levém břehu řeky Aniene: to byl první klášter, který byl pojmenován „Sv. Klement“.

Další z klášterů zasvětil Benedikt papeži Silvestrovi, - později tento klášter ponese jméno „Sv. Scholastika“. V IX. století jej rozbořili Saracéni: papež Řehoř IV. jej znovu zbudoval, Lev IV. dokončil a Benedikt VII. posvětil pod jménem „Sv. Benedikt a Sv. Scholastika“.

V X. století, za opata Lva III., byl v románském slohu postaven nový kostel. V XI. století pak francouzský opat Hubert zbudoval věž, noclehárnu pro mnichy, společný sál s topením a jednu část kláštera s mramorovými sloupy.

Následně pak opat Jan V., považovaný za nejvýznamnějšího mezi všemi subiacenskými opaty, rozšířil klášter o další budovy, k nimž posléze přibýly další za opata Romana. V této době vznikl klášter sv. Benedikta zásluhou bl. Palomba, který si na opatu Romanovi vyžádal schválení pobývat jako eremita ve „svaté jeskyni“. Zkrátka se k němu připojili další a na konci XII. století vzniklo první cenobium s převorem, podřízeným opatu z dolního opatství.

Existovaly tu tedy dva kláštery a jediná komunita (vyjma období 1739-1853), jimž prokazovali velkou péči papežové, žehnali jim a často v nich i pobývali. Mezi nimi můžeme vzpomenout Inocence III., Řehoře IX., nebo Alexandra IV. V důsledku politováníhodné skutečnosti, byli opati voleni kúrií: což nebylo vždy odpovídající, takže mnichů ubývalo a bylo mezi nimi hodně šlechticů, synů kadetů, kteří museli vstoupit do kláštera a proto nedůtklivých.

V roce 1363 byl zvolen opat Bartoloměj III. ze Sieny, který, když se mu nedařilo přivést mnichy k disciplíně, propustil ty nepoučitelné a pozval jiné, a to i z rozličných národů, aby přišli do Subiaca. Na jeho pozvání odpověděli Němci, a od roku 1364 do prvních desetiletí 15. století bylo Subiaco evropskou komunitou. V polovině XV. století bylo opatství nazváno „Sv. Scholastika“ a klášter v Jeskyni dostal název „Sv. Benedikt“.



Mezi německými mnichy byli i dva klerici – tiskaři – Konrád Sweynheim a Arnold Pannartz, kteří sen zavedli tiskařské umění. V roce 1456 byl v Subiacu zřízen statut obročí, tzn. že nad mnichy bděl zástupce církve, jehož jmenoval papež.

V roce 1514 byli opati dočasní a byli jmenováni generální kapitulou Cassinské kongregace, do níž oba kláštery patřily. Za vlády Jakobínů museli mniši kláštery opustit v letech 1798-1799, stejně jako za Napoleona, kdy se museli vzdát na pět let.

V roce 1915 bylo obročí zrušeno. V roce 1944 utrpělo Subiaco škody způsobené válkou, i když na rozdíl od Montecassina jen omezené a bez obětí. Dnes je toto místem cílem všech, kdo ve šlépějích sv. Benedikta chtějí „hledat Boha“.

Klášter sv. Scholastiky



Z dvanácti klášterů v subiacenském údolí, jak si je přál sv. Benedikt, jediný který přežil zemětřesení i saracénské plnění, je klášter sv. Scholastiky, který až do XII. století byl jediným klášterem v Subiacu.

Původně se jmenoval „Klášter sv. Silvestra“, následně (IX. století) dostal název „Klášter sv. Benedikta a sv. Scholastiky“ a od XIV. století nese dnešní pojmenování. Je to komplex budov, postavených



v různých dobách a stylech: vstup, jemuž vévodí nápis „Ora et Labora“, s budovou z XX. století, uvádí do prvního kláštera neboli „Kláštera renesančního“ ze XVI. století. Odtud se přechází do druhého kláštera – „Gotického“ ze století XIV, a konečně se dostáváme do třetího kláštera, zvaného „Kosmateský klášter“, ze století XIII. Zvonice je ze XII. století a stávající kostel z konce roku 1700, a je posledním z celkem asi pětice kostelů, které tu povstali během staletí. Největšího lesku klášter zažil v období od XI. do XIII. století. Již zmínění němečtí klerici tu zbudovali první italskou tiskárnu, která obohatila už existující knihovnu o prvotisky a knihy velké hodnoty. Dnes se knihovna nachází na severní straně gotického kláštera, zatímco refektář leží na východní straně kosmateského kláštera, nad nímž byla kdysi noclehárna.



Klášter sv. Scholastiky leží východně od Subiaca v nadmořské výšce 510m, souběžně s údolím, kde po staletí žili v kontemplaci a modlitbě eremiti a mniši, takže si právem zaslouží pojmenování „svaté údolí“.

Klášter sv. Benedikta



Při své návštěvě v roce 1461 jej papež Pius II. nazval „vlastovčím hnízdem“. Vskutku takovým se jeví poutníku, procházejícímu posvátným lesem - vsazený do příkrého skalního útesu, co se vypíná nad údolím. Stěny, klenby i schodiště, svou nepravidelností, dokonale splývající se skálou, na které spočívají, to vše vzbuzuje zcela jedinečný dojem v každém, kdo přichází, aby překročil jeho práh. Klášter, sestávající ze dvou kostelů nad sebou, kaplí a jeskyní, pokrytých freskami z různých dob, se tak svou

krásou, promlouvající hloubkou ducha, stává neopakovatelným monumentem, jedním z těch, jimiž Církev a křesťanské umění obdařilo Itálii.

Jeskyně sv. Benedikta

nazývaná rovněž „jeskyně modlitby“ je ústředním místem celého komplexu. Je strží hory Taleo, kam – jak říká sv. Řehoř Veliký ve II. knize „Dialogů“ – se svatý Benedikt uchýlil na tři léta k eremitskému životu, nikomu neznám, kromě Boha a mnicha Romana, který z hrdla hořejší skály spouštěl světci po dlouhém provaze jídlo, nutné k přežití.



Po pokusu o jeho otrávení Fiorenzem, farářem kostela sv. Vavřince, ležícím na levém břehu řeky Aniene, svatý Benedikt opustil jeskyni a tato zůstala téměř po šest staletí pouze místem modlitby řeholníků, kteří žili v nedalekém klášteře sv. Scholastiky. Kolem roku 1090 dal Jan V., opat tohoto kláštera, svolení mnichu Palombovi, aby se – jak sám žádal – přestěhoval do blízkosti jeskyně a tady vedl životy eremity. Po roce 1193 se ve Svaté jeskyni usadila komunita dvanácti mnichů s vlastní správou, pod vedením převora, podléhajícího opatovi kláštera sv. Scholastiky, a

skála, do níž je jeskyně zasazena, byla upravena tak, aby umožňovala přístup a tak dovolovala vést běžný mnišský život. Papež Inocenc III., jemuž v tehdejší době nejvíce ležela na srdci benediktinská zkušenost, až do té míry, že ji sám reformoval, se často ubíral do Subiaca a Jeskyně si velmi cenil. Toto požehnané místo lze obdivovat dodnes. V blikotavém svět le dvanácti lamp lze pohlédnout do tváře mladičkého Benedikta, - jehož sochu zde vytvořil Antonio Raggi, žák Berniniho -, s rukama zkříženými na prsou a zrakem upřeným na kříž. Holá skála ještě podmanivěji navozuje hluboký dojem místa, kde nebylo a není těžké „hledat“ a najít Boha.

MONTECASSINO



Klášter na Montecassinu založil sv. Benedikt kolem roku 529 křesťanského věku, a to na základech někdejšího římského opevnění osady *Casinum*. Na této hoře se dosud provozoval pohanský kult v Apollónově chrámu, a rozprostíral se tu rovněž posvátný les s přílehlým prostorem vymezeným pro oběti.

Montecassino se proslavilo divotvorným životem a hrobem svého zakladatele. Proto žilo po dlouhá staletí plodným životem svatosti,

kultury a umění, který jej učinil věhlasným po celém světě.

V roce 577 jej pod vedením benevetského knížete Zotona vyplnili Longobardi. Avšak díky Petronacemu z Brescie byl klášter v VIII. století z pověření papeže Řehoře II. znovu vybudován.

Začalo tak období velkého lesku cassinského opatství: putují sem saský mnich Vilibald, mnich Sturm, žák svatého Bonifáce, zakladatele Fuldy a německého mnišství, kníže Gisulf II. z Beneventa, Karloman, bratr Papinův, Ratchis, král Longobardů, Anselm, budoucí opat z Nonantola, a v roce 787 přichází na Montecassino Karel Veliký a zanechává opatství rozsáhlá privilegia.

V roce 883 obsadili klášter Saracéni, vyplenili ho a zapálili. Při tomto pustošení tu našlo smrt mnoho mnichů v čele se svatým opatem Bertariem, zakladatelem středověkého Cassina: přeživší mniši se usadili nejprve v Teanu a pak v Capuy, avšak teprve v polovině X. století dochází k plné obnově řeholního života díky opatu Aligernovi.

V průběhu XI. století se tu vystřídalo mnoho velkých opatů: Teobald, Richelio, Federico z Loreny, který se později stal papežem, jenž přijal jméno Štěpán IX.: tito všichni pozvedli Montecassino na velmi prestižní úroveň, a to jak na poli církevním, tak i politickém. Skutečného vrcholu pak bylo dosaženo díky zcela mimořádné osobnosti opata Desideria.

Přítel a spolupracovník papeže Řehoře VII. v boji za svobodu Církve, se Desiderius – opat a kardinál – stane jeho pozdějším nástupcem, který přijal jméno Viktor III.: v době, kdy jako opat stál v čele kláštera, byla postavena nádherná bazilika, obohatil klášter zdobenými kodexy, mozaikami, a liturgickým zlatem východního původu.

V roce 1349 došlo ke třetí zkáze a to z důvodu zemětřesení: z úchvatné stavby, kterou nechal vybudovat Desiderius zůstalo jen pár zdí.

Při následné rekonstrukci bylo mnohé přidáno, včetně velkolepé výzdoby, dodávající klášteru majestát a monumentální výraz až do onoho temného 15. února 1944, kdy v konečné fázi II. světové války, se Montecassino stalo bojovou linií: místo modlitby a studia, které se za těchto mimořádných okolností stalo i pokojným útočištěm stovek bezbranných civilistů, bylo během tří hodin spojeneckého bombardování proměněno v hromady sutin, pod nimiž našlo smrt mnoho uprchlíků.

To, co vidíme dnes, bylo znovu vybudováno podle dávného architektonického modelu, v souladu se zásadou ctihodného opata Rey: „*kde bylo a tak jak bylo*“.

Různé druhy rekonstrukcí si vyžádaly celé desetiletí a byly financovány výlučně italským státem.

Po tolika událostech lze Montecassino právem symbolicky přirovnat k dubu, který ač skosen vichrem, znovu vyráží s neztenčenou silou: „*succisa virescit*“.

